№ 41. ՀՈԿՏԵՄԲԵՐԻ 16.

1875

ՉՈՐՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐԻ 16. № 41.

Տարեկան գինը 5 ռուբլի, կէս տարվանը 3 ռուբլի.

Թիֆլիսում գրվում են խմբագրատանը և պ. Մառաքեանի խանութում.

Օտարաքաղաքացիք դիմում են ուղղակի Тифлисъ, Редакція „Мшакъ."

Խմբագրատունը բաց է առաւօտեան 9—12 ժամ (բացի կիրակի և տօն օրերից).

Յայտարարութիւնները ընդունվում են ամեն լեզվով.

Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր բառից մի կոպէկ.

ԹԻՖԼԻՍԻ ԱԶՆՈՒԱԿԱՆ ԿԱԼՈՒԱԾԱԿԱՆ ԲԱՆԿԻՑ

Ընցեալ օրը, Ս. Պետերբուրգի Բօրսայում Թիֆլիսի կալուածական Բանկի գրաւական Թերթերը ծախվել են հետեւեալ գներով

18 տարի 7 ամիս ժամանակով 95 ռուբլ գրաւաթերթերի 100 ռուբլին,

Մնացածները, աւելի երկար ժամանակով 94 ռուբլ: 2 (2)

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Կարճառօտ հայեացք հայ Թատրոնի անցեալ և ներկայ դրութեան.—Ներքին տեսութիւն. Նամակ խմբագրին. Նամակ Աբաս-Թումանից. Ներքին լուրեր.—Արտաքին տեսութիւն. Սովը Փոքր-Ասիայում.—Խառն լուրեր.—Տեղեկացոյց.—Բանասիրական. Ներածական դասախօսութիւն Մանկաբարձական դպրոցի բացման.

ԿԱՐՃԱՌՕՏ ՀԱՅԵԱՑՔ ՀԱՅ-ԹԱՏՐՈՆԻ ԱՆՑԵԱԼ ԵՒ ՆԵՐԿԱՅ ԴՐՈՒԹԵԱՆ ՎԵՐԱ

I

Մէկ ժամանակ ես մտադիր էի առանձին յօդուածներով, „Մշակ" լրագրի միջոցով, ծանօթացնել հայ հասարակութեան իմ Թատրոնական յիշողութիւններս հետ, բայց միջոցները և [illegible] հանգամանքները, առիթներ առ այժմ, գուցէ և բոլորովին Թողնել այդ մտադրութիւնը:

Ներկայ յօդուածով, որը յայտնի բան է, պիտի ամփոփէ իւր մէջ միայն ընդհանուր հայեացք, ես կաշխատեմ ծանօթացնել մեր ընթերցողներին միայն Թատրոնի պատմական անցքերի հետ [illegible]:

Շատերը մեզ զրպարտում են որ մենք չը նայելով մեր Թատրոնի կիսամեռ դրութեանը դարձեալ կամակորութեամբ շարունակում ենք նորա գործունէութիւնը, բայց մենք այդ շատերին դարձեալ կամակորութեամբ չը պիտի լսենք մինչև մենք ինքներս չը դադարենք Թատրոնական լինելուց դէպի դորա գործունէութիւնը:

II

Դառնանք դէպի անցեալը:

Դա կայանում է երկու անձինքներից [illegible]

Ինչպէս ասում է Թէ les beaux esprits se rencontrent, այդպէս և այդ երկուսն էլ [illegible]

III

Պօլսի նոր Թատրոնական ոգին յայտնուեց և մտաւ [illegible] Թիֆլիսի մէջով...

IV

Տէր Սոֆիան հայր Մանդինեանցը, վեռուած երևի ազգասիրական և կրօնական հոգով, գրեց մէկ ինչ որ առասպելա-Թատրոնանման գրվածք: Նիւթն էր գործնական: Չեմ յիշում վերնագիրը...

V

Հանգուցեալ Ց. Պարինեանցը մէկ [illegible] Մ. Պատկանեանցին [illegible]

VI

Ձանքերդ մէկ օր ներկայացվում է [illegible] վրայ դեսպանական հիւրերին, ուտում է, քնում է... և պառկում է իւր քնքոյշ Շուշանիկի հետ մէկ օրում մէջ) և փուրոր է անում:

VII

Առասպելութիւնը անցնում է դէպի գործնականութիւնը և պ. Մ. Պատկանեանցը գրում է „Մօցիքուլ" անունով տեղական կեանքից Թատերգական մէկ պիեսա:

VIII

Թիֆլիսի գիմնազիստներից մէկ քանիսը որոնք հայերէն այբ բեն կարդալ են իմանում, հաւաքվում են և կօծի խաղալու փոխանակ խաղում են „Մօցիքուլ" պիեսան, հեղինակութիւն պ. Մ. Պատկանեանցի: Այս երևելի անցքից յետոյ շարունակվում են Թիֆլիսում, պ. Գ. Շերմազանեանցի դարբասում շարունակ հայերէն ներկայացումներ, խառն ի խուռ դիվերտիսմէնտներով, վարչութեամբ նոյն ինքն պ. Մ. Պատկանեանցի:

IX

Գործը մէկ քանի ժամանակից յետոյ մեռնում է:

X

Վաթսունական Թուականներին Մօսկուայից գալիս է Թիֆլիս մէկ ընդունակ և եռանդոտ երիտասարդ Շախաթունեանց անունով: Դա պ. Պերճ Պռօշեանցի համակրութեամբ տալիս է Թիֆլիսի քաղաքական Թատրոնում „Արշակ բ." անունով ներկայացումն հնգ. հայր Խորէնի:

Այս անցքից յետոյ սկսվում է հայ Թատրոնի դրական ներկան:

XI

Այդ ժամանակ կարծեմ 1861 Թուին „Արշակ բ." ներկայացնող խումբը որի պարագլուխն է լինում Պերճ Պռօշեանցը, կանոնաւորվելով փոքր 'ի շատէ, սկսում է շարունակ ներկայացումներ տալ:

Մէկ քանի ժամանակից յետոյ այդ խումբը երկպառակվում է և գոյանում են երկու առանձին խմբեր, մէկը շարունակում է իւր ներկայացումները 12 հոգաբարձուաց հովանաւորութեամբ, միւսը կառավարութեամբ չորս Թատրոնասէր գերասանների:

XII

Այս երկրորդ ընկերութիւնը, կազմուած, ինչպէս ասացինք չորս Թատրոնասէր գերասաններից, որի մէջ փոքր ժամանակից յետոյ մտաւ մէկ նոր ինքնուրոյն հայ դերասանական ույժ, *) փոխեց բոլորովին հայ-Թատրոնական ուղղութիւնը:

Այդ ընկերութիւնը փոխեց ընդունուած մինչև այդ ժամանակ Թատրոնական ողբերգական, ինչպէս վերև ասացինք, Թատերգական ուղղութիւնը: Դա սկսեց իւր ներկայացումները „Սէր և Նախապաշարմունք" պիեսայով Թարգ. պ. Ռ. Րաֆանեանցի:

XIII

Ժամանակը և նորա անյաղԹ պատմական պահանջմունքը յարուցեց Թիֆլիսի մեռած և գոլորշիով պատած, Թմրութեան մէջ ընկղմուած, բԹամիտ քաղաքացիներու մաշուած կեանքից երկու ույժեր խեղճ հայ Թատրոնի համար, ինքնուրոյն հայ Թատրոնի փառք, հանճարաւոր տաղանդաւոր—ույժեր այդ ույժերն էին „ԽաԹաբալայի" հեղինակը, պ.

*) Նոքա էին պ. պ. Գ. Ջմշկեան, Ամիրիկեան, Սուքիասեան, Ս. Կարինեանց և Ս. Մանդինեանց:

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՆԵՐԱԾԱԿԱՆ ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ ՈՐ ԿԱՐԴԱՑՎԵՑԱՒ ԱՆԴՐԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ՄԱՆԿԱԲԱՐՁԱԿԱՆ ԴՊՐՈՑԻ ԲԱՑՄԱՆ ԺԱՄԱՆԱԿ

Սեպտ. 30-ին

Ձեզ ատնելով այսօր մեր պարապմունքները, Թոյլ տուէք ինձ, նախ և առաջ մի համառօտ նկարագրութիւն անեմ ձեզ, այն գիտութեան վրա, որին մենք պարտաւոր ենք նուիրել մեր ամբողջ կեանքը և մեր բոլոր ամենալաւ ձգտումները: Ես կը ցանկայի, որ դուք գոնէ մի համառօտ տեղեկութիւն ունենայիք այն բանի վրա, Թէ ինչպէս մանկաբարձութիւնը ամենահին ժամանակներից սկսեալ, ծաղկեցաւ մինչև այն աստիճան, որ հասաւ իր այժմեան դրութեանը:

Մանկաբարձութիւնը կամ ծնուցման նպաստիչ գիտութիւնը, ինչպէս ցոյց է տալի մեզ նոյն իսկ բառի անունը, խօսում է յղութեան, ծննդեան և նոցա նպաստող միջոցների վրա: Այս գիտութիւնը բժշկականութեան մի անկախ մասը կազմելով և մի և նոյն ժամանակ նորա հետ սերտ կապ ունենալով՝ պէտք էր, ըստ երեւոյԹին, բաժանէր նորա հետ և իր բոլոր պատմական վիճակը: Բայց գործը մեզ այդպէս չէ ցոյց տալի: Մանկաբարձութեան զարգացման մէջ կայ մի յատկութիւն, որը մենք չենք գտնում բժշկական պատմութեան միւս մշակուած ճիւղերում, այն է՝ որ ամենահին ժամանակից սկսեալ նա յայտնուեցաւ այնպիսի կանանց ձեռքում, որոնք բոլորովին զուրկ էին առողջ և հիմնադ կնոջ վերաբերեալ ամենակարեւոր և սկզբնական տեղեկութիւններից: Այստեղ ծագում է մի հարց: Թէ արդեօք կարող էին այդպիսի անձինք մշակել գիտութիւնը և Թէ ինչ արին դոքա ծնուցման նպաստիչ գիտութեան համար: Իսկապէս ոչինչ: Մինչդեռ մանկաբարձութիւնը այդպիսի կանանց ձեռքն էր գտնվում, այս գիտութիւնը բոլորովին անշարժութեան մէջ էր: Այս գիտութեան ամբողջ շրջանը, որ պարունակում է իր մէջ երկար դարեր, այն է մինչև XVI դարը, բաղկանում է ամենատեսակ մնապաշտութիւններից, առակների հիւսվածից և ամենահասարակ երեւոյԹների անհասկացողութիւնից: Բայց մի և նոյն ժամանակ հին մանկաբարձուհիները ունէին ամեն միջոցներ գիտելու ինչպէս կանոնաւոր ծնունդները, նոյնպէս և նոցա ամենատեսակ շեղումները, որովհետև միմիայն նոցա կատարելապէս մատչելի էին կանոնաւոր ծնունդները, իսկ բժիշկներին հրաւիրում էին միայն այն դէպքերում, երբ տատը բոլորովին անկարող էր լինում օգնելու, երբ մանուկը ըստ մեծի մասին լինում էր արդէն մեռած և մայրն էլ նոյնպէս մերձ ի մահ: Բժիշկները կատարելապէս կախումն ունենալով մանկաբարձուհիներից և ոչինչ կարողութիւն չունենալով ծանօԹանալու կանոնաւոր ծնունդների ընԹացքի հետ՝ դիմում էին կոպիտ օպերացիաներին, որով ոչ Թէ միայն չէր կարելի ի նկատի ունենալ մանկան կեանքի փրկութիւնը, այլ և շատ անգամ հէնց մայրն ինքը զոհ էր դառնում այդ զարհուրելի գործողութեանը: Եւ եԹէ հին մանկաբարձական շարադրութիւնները զարմացնում են մեզ շատ անյարմարութիւններով՝ այդ երեւոյԹը պէտք է մեկնել միայն նորանով, որ բժիշկները այն ժամանակ գրում էին շատ բաների վրա այնպէս, ինչպէս որ հասնում էին նոցա ականջին: Ուրեմն և շատ հասկանալի բան է, որ այսպիսի յարաբերութիւններում բժիշկները երբէք չէին կարող նպաստել գիտութեան զարգանալուն: Հոգալով միայն այն բանի վրա, Թէ ինչ և ինչ ծնունդը պէտք է վերջացնել, բժիշկները շատ գործիքներ հնարել են, որոնք որքան երկիւղ էին պատճառում իրանց շրջապատողներին, այնքան աւելի մեծ երկիւղ էին տարածում մանկաբարձական այն ամեն նպաստող միջոցների մասին, որ տալիս էին գիտութեանը անտեղեակ մարդիք: Ծննդկանների վիճակը աւելի նորանով էր շատ տխրալի, որ անկիրԹ տատերը անընդունակ գտնվելով խեղճ ծննդկաններին օգնելու համար, բաւականանում էին միմիայն նոցա մխիԹարելով: Գերմանացի երեւելի մանկաբարձ Օզիանդրը խօսելով հին իսրայէլացի տատերի վրա՝ ասում է. Նոքա փոխանակ օգնութիւն հասցնելու, մխիԹարում էին ծննդկաններին մինչև նոցա վերջին շունչը. և տատերի այդ տեսակ վատ սովորութիւնը մինչև այժմ էլ մնացել է մեր մէջ: Ուրեմն այս ասածներիցս դուք կարող էք երեւակայել, որ այն միտքը. Թէ որչափ մենք հարկաւորութիւն ունենք մանկաբարձ կանանց և ինչ պարտաւորութիւններ ունեն նոքա՝ ծագեց ամենահին ժամանակներում, և այդ բանը հասկանալի է.—որովհետեւ որ իւրաքանչիւր ծննդկան կին փոքր ի շատէ օգնութեան կարօտութիւն էր զգում, որը նա ամենից շուտ ստանում էր մի այլ, բայց արդէն փորձուած և նոյն դրութեան մէջ գտնուած, կնոջից:

Ինչպէս երեւում է հին կտակարանից, Իսրայէլացոց և Եգիպտացոց մէջ էլ եղել են մանկաբարձ կանայք, նոյնպէս և եղել են նոքա Յունաց մէջ, որոնց գոյութեան մասին վկայում է երեւելի հին բժշկապետ Հիպոկրատը, բժշկականութեան հայրը, որ ապրում էր 2200 տարի մեզանից առաջ: Սկզբներում մանկաբարձուհիների համար ուսումնարան ամենևին չը կար և չափահաս կանայք սովորեցնելիս նորահաս մանկաբարձուհիներուն՝ աւանդում էին նոցա արմատացած և տարրացած նախապաշարմունքներ և բժշկելու սուտ եղանակներ, միով բանիւ, ոչինչ ապահովութիւններ չը կային մանկաբարձական գիտութեանը համնելու համար, որ դեռ նոր էր սկսել տատերի համար գործնական գիտութիւն դառնալ:

Շատ երկար դարերից յետոյ, որոնց ընԹացքում բոլոր գիտութիւնները, նոցա հետ միասին և բժշկականութիւնը տխուր գոյութեան մէջ էին և յատկապէս սնանում էին միայն հին աւանդութիւններով՝ սկսվում է վերջապէս մի աւելի փայլուն շրջան, որին պատմութիւնը իսկապէս անուանում է գիտութիւնների վերածնութեան շրջան—(Эпоха возрожденія наукъ): Մանկաբարձութիւնը կանոնաւոր և հաստատ սովորելու համար ամենից առաջ, արդէն 16-դ դարում, ծանր ուշադրութիւն դարձրին Փրանսիացիք:

Այս երկրում երեւեցան այնպիսի անձինք, որոնք չը կամենալով հետեւել հին բժիշկների օրինակներին, աշխատեցին անձնական դիտողութիւններ անել:

Ահա այս էր ծննդական գիտութեան ապագայ զարգացման առաջին դրաւականը: Երկրորդ դրաւական պէտք է համարել մարդկանց դիակների կտրելու իրաւունքը և հետեւաբար մարմնակազմութեան (анатомія) արագ զարգացումը:

Այս նկատմամբ մենք պարտական ենք յիշել մեծ անատոմ Անդրէաս Վեզալի ծառայութիւնները, որ եղաւ ժամանակի նախապաշարմունքներին առաջին յաղԹողը և սկսեց դիակների կտրելը և այդպիսով նա եղաւ մարդու ներքին կազմուածքի ուղիղ ուսման առաջին ճանապարհ ցոյց տուողը:

Վեզալը մի առանձին ուշադրութիւն դարձրեց

Սանդուկեանցը և „Նինօի նշնուկը“ պիեսայի հեղինակը, հանգուցեալ Տէր-Գրիգորեանցը:

XIV

Համարաւոր հեղինակների գործունէութիւնը թէև սկսուել էր փոքրիկ և հեքիաթական վօդեվիլներով „Գիշերուայ սաբրը խէր է“ և „Էս էլ քի մօցիքըլութին“ պիեսներով, բայց դոքա որոշեցին և վճռեցին հայ թատրոնի կենդանութեան ապագան:

XV

Թատերգական և ողբերգական ուղղութիւնը փախաւ հայ թատրոնական բեմից: Խաթաբալան, յետոյ Նինօի նշնուկը, Էլի Մէկ Զոհ և այլն, արձանացան հայ-թատրոնի բեմի վերա և կարդացին ողբաշարժ րէքվիէմը հայ թատրոնի թատերգական ուղղութեանը:

XVI

Ահա մեր հայ թատրոնի կենսագիրը իւր անցեալից մինչև նորա ներկան: Ներկան շարունակում է իւր գործունէութիւնը, միշտ հարստացնելով իւր րէպէրտուարը թարգմանական պիեսաներով: Նա վիրաւորուած առիւծի պէս դէս ու դէն է ընկնում, երբեմն ընկնում է, երբեմն ոտի է կանգնում, երբեմն հառաչելով, երբեմն ծիծաղելով անկիրթ, հարուստ հարստահարող հայերի վերայ, բայց միշտ բողոքում է կրկնելով անմահ ճշմարտութիւնը՝ Cogito ergo sum.

VII

Անցեալը մեռաւ, ներկան ոյժեղ լօկօմօտիվի նման քաշեց ծանր երկաթուղու գնացքը, հասարակութիւնը վազեց դէպի հայերէն ներկայացումները, ծափահարեց, գմփլուեց.... Յանկարծ գնացքը ընդմիջեց իւր արագ ընթացքը, որովհետև հասարակութեան համար ծանր թուաց մի և նոյնը: Նորա ճաշակը նրբացաւ, նա սկսեց խիստ լինել դէպի այդ որոշուած դրական ներկան, որից միշտ նորութիւն է պահանջում և ահա այդ մեր խղճիկ թատրոնի վսեմ ներկան սկսեց տատանուել: Իսկ ապագան.... Համատանք ապագային և գործենք: Ահա անկեղծ հայ թատրոնասէրների դէվիզը: Գ. Զ.

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐԻՆ

Թիֆլիս. հոկտեմբ. 11.

«Մշակի» № 40-ում ամսիս 9-ին գտայ ինձ վերաբերեալ մի քանի տողերը Ս. Էջմիածնից վերադառնալուս մասին և նրանց մէջ յայտնած խմբագրութեան կողմից ցանկութիւնը՝ որ ես հասարակական կարծիքի առաջ [illegible]

Խնդրեմ ընդունել և այլն.

Յ. Քալանթարեան

ՆԱՄԱԿ ԱԲԱՍ-ԹՈՒՄԱՆԻՑ

29 օգոստոսի

Ինչպէս երևում է պատմութիւնից Աբաս-Թումանը (վերին Կարթալինիա), որ յայտնի է իւրան հանքային ջրերով, յառաջ պատկանել է Վրացիներին, յետոյ ընկել է Հայերի ձեռը և ի վերջոյ, ռուսները նուաճել են այդ երկիրը 1828 թ.: Չը նայելով, որ Աբաս-Թումանը երկար ժամանակ եղել է կռիւների և վէճերի կենդրօն, այնու ամենայնիւ շրջակայ բնակիչները միշտ այցելել և յարգել են այս տեղում գտնուած ջրերը: Մինչև վերջին ժամանակը այդ ջրերը զինուորական վարչութեան կառավարութեան տակն էին և շատ աննախանձելի դրութեան մէջն էին: 1869 թ. Օգոստափառ Կայսերի հրամանով Աբաս-Թումանի հանքային ջրերը յանձնվեցին կովկասի բժշկական կառավարութեանը, որին նշանակվեց նաև 6000 ր. տարեկան գումար ինչպէս այստեղի, նոյնպէս Բօրժօմի և Ուրավէլի ջրերը կարգի գցելու համար: Որովհետև այստեղի ջրերը նման են Բադէնի, Վիլդբադ-Հաշտէյնի, Վարմբրունի և այլ Եւրօպայում յայտնի ջրերին, այդ պատճառաւ հարկաւոր էր նրանց վրա մեծ ուշադրութիւն դարձնել, էլ առաւել, որ այդ ջրերը գտնվում են մի այնպիսի գեղեցիկ, առողջարար և հիանալի օդ ունեցող տեղում, որ ներկայացնում է հիւանդների յաջողակ բժշկութեան համար անթիւ պայմաններ: Ի նկատի ունենալով ջրերի այդ բոլոր գերազանցութիւնները ներկայ ժամանակումս տէրութիւնը մի մեծ գումար է նշանակել Աբաս-Թումանի վերանորոգութեան համար, որը պէտք է դառնար համեմատ նախագծին, եւրօպական ձևով շինուած երևելի ամարանոց: Կը յուսանք, կովկասի և Անդր-Կովկասի գլխաւոր բժիշկը, պ. Բէմմէրտը, որին յանձնված է Աբաս-Թումանի բոլոր շինութիւնների իրաւունքները, իբրև այդպիսի գործերում հմուտ և փորձառու մարդ, կաշխատէ արդարացնել նրա վրա դրած յոյսերը:

Բացի աւազաններից (ванна), որոնց շինութիւնը կապալաւ վեր է առել 80,000 ր. մեր յայտնի ճարտարապետ պ. Զալցմանը, վերոյիշեալ գումարից պէտք է շինեն այստեղ՝ այգիներ, բուլվարներ, պարի համար զալա, ձրաքարչ երկաթուղի հիւանդների համար, գրադարան, ընթերցարան և այլն:

Աբաս-Թումանը գտնվում է Ախալցխայի գաւառում, Թիֆլիսի նահանգում: Նա ձգված է մի նեղ ձորի մէջ, որի շրջապատող սարերը ծածկված են մայրի ծառերով: Աբաս-Թումանը ծովի մակերևոյթից բարձր է 4170 ֆ., նա պարունակում է իւր մէջ 13 արքունի և 80-ից աւելի մասնաւոր շինութիւններ, որոնք դասաւորված են, Օձխէ անունեալ, փոքրիկ գետակի ափերում: 1865 թ. զինուորական վարչութիւնը հիմնել է այստեղ իւր ծառայողների համար հիւանդանոց, որի մէջ պարունակվում է նմանապէս ուղղափառների փոքրիկ եկեղեցին և հիւանդանոցի դեղատունը: Աբաս-Թուման եկող զինուորների և օֆիցէրների թիւը հասնում է 500, իսկ բոլոր այցելողների թիւը ոչ պակաս 4000: Չը նայելով, որ Աբաս-Թումանի հանքային ջրերը գտնվում են միմեանցից հեռու տեղերում և կրում են առանձին անուններ՝ Բօգատիրսկիյ, Զմէյինիյ և Զօլօտուշնիյ, նոքա զանազանվում են միայն տաքութեան աստիճաններով: Ամենատաք ջրերի աստիճանն է 39,5°R (Բօգատիրսկիյ), իսկ ամենասառն 27°R (Զօլօտուշնիյ): Հանքային ջրերում լողանալու կարգը այդպէս է՝ առաջ հիւանդը բժիշկից ստանում է թոյլտւութիւն և յետոյ գնում է տոմսակներ, որոնց վրա նշանակված են լինում աւազանների համարը և ջրի տաքութեան աստիճանը: Տոմսակների գինն է. 10 կ., 20 կ., 1 ր. 20 կ., նայելով թէ մարդս լողանում է բնական հանքային ջրերում, կամ սառը ջրի հետ խառնածում և կամ լողանալու ժամանակ օգտւում է նաև էլէկտրականութիւնով:

Այստեղ աւելորդ չի լինիլ ասել, որ հանքային ջրերի աւազանները (ванны) մաքուր չեն պահում և առհասարակ պատշաճաւոր ուշադրութիւն չեն դարձնում նրանց վրա: Օրինակի համար՝ հանքային ջրերի կառավարութիւնը չունի այստեղ մեքենայ պղտոր ջուրը խտակելու և այդ չնչին պատճառաւ անձրևի ժամանակ, երկու և երեք օր հիւանդները, որոնք լողանում են սառը ջրի հետ խառնած հանքային ջրերում, զրկված են լինում այդ բաւականութենից, որովհետև գետակի ջուրը քանի մի օր շարունակ լինում է պղտոր: Մի և նոյնը կարելի է ասել և սառը ջրում լողացողների մասին, աւելացնելով և այն, որ այդ վերջինները բացի վերոյիշեալ անյարմարութիւններից, պարտաւորված են լինում երկու և երեք ժամ սպասել աւազանի լցվելուն, որովհետև սրանց մէջ թափվող ջրի մեծ մասն խսկոյն դուրս է հոսում յայտնի պատճառաւ....

Նայեցէք նմանապէս այստեղի բաղդանին, որը հանքային ջրերի կառավարութեան իշխանութեան ներքոյ է. սորա մէջ Աբաս-Թումանի այցելողները շաբաթը երեք անգամ պարում են: Այդ բաղդանը քանի տարիներ է, որ ոչ նորոգվում է և ոչ կարկատւում և այդ պատճառաւ անձրևի ժամանակ այնպէս կաթում է, որ պատսպարվելու համար դըժուար է մի կտոր չոր տեղ գտնելը: Ի նկատի պէտք է ունեցած, որ պարողները գլխաւորապէս հանքային ջրերում լողացողներն են, ուրեմն ինչ պէտք է նրանք զգան անձրևի տակ 39°R տաքութիւն ունեցող ջրում լողանալուց յետ.... Եթէ հանքային ջրերի կառավարութիւնը միջոց չունենար այդ անյարմարութիւնների յառաջն առնելու, ի հարկէ, և աւելորդ կը լինէր այդ երևոյթի վրա ուշադրութիւն անգամ դարձնելը: Բայց մենք վերևում յիշեցինք, թէ Թիֆլիսի նահանգում գտնվող ջրերը կարգաւորած պահելու համար, նշանակած է տարեկան 6000 ր. մեզ յայտնի է, որ Բօրժօմը ներկայ ժամանակումս ոչինչ ծախս չէ պահանջում, Ուրավէլի վրա ամենևին ուշադրութիւն չէ դարձվում, որովհետև կարծիք կայ նրա ջրերը խափանելու,

---

կանանց կոնքի (тазъ) ուսման և նոցա մէջ դասաւորեալ գործարանների վրա, և արդարև նա ինքը առաջին անգամ ճշտութեամբ նկարագրեց կնոջ կոնքը և տուեց նորան „pelvis“ անունը:

Վեզալը նկարագրելով կանանց կոնքի գործարանների կազմուածքը՝ հաստատեց որ իրանից առաջ բժիշկները նոցա վրա չունէին պարզ հասկացողութիւն, այլ համեմատելով միայն կենդանիների գործարանների հետ, ստանում էին սեղեկութիւններ և նոցա կազմակերպութեան վրա: Բացի Վեզալից մենք պէտք է յիշենք նոյնպէս նշանաւոր բժշկապետ Հարվէյին: Հարվէյ արեան շրջանը գտնելով՝ կազմեց մի նոր փայլուն դարագլուխ, որովհետև այս գիւտը մեծ ազդեցութիւն ունէր մանկաբարձական ուսման վրա, որ ուսուցանում էր, թէ ինչպէս մանուկը կերակրվում է մօր յարգանդում: Եւ այսպէս փոքր առ փոքր պատրաստուեցաւ հողը, որի վրա պէտք է մշակուէր մեր գիտութիւնը: Մօտիկ ծանօթանալով կանանց կոնքի գործարանների կազմակերպութեան հետ՝ բժիշկներից պահանջվում էր բազմապատկել իրանց անձնական գիտողութիւնները և հետազօտել նպատակաւոր բժշկութեան եղանակները: Բայց այս գործի յառաջադիմութեան համար անհրաժեշտ հարկաւոր էր մանկաբարձութիւնը բաժանել խիրուրգիայից, որ նա դառնայ մի անկախ գիտութիւն և բժիշկներն էլ աւելի շատ միջոցներ ստանան հետազօտելու, որը դեռ ևս չէր եղած, որովհետև հէնց XVI-դ և XVII-դ դարում բժիշկները դեռ ևս հեռու էին կանոնաւոր ծնունդների հետազօտութիւնից և առաջուայ պէս հրաւիրվում էին միայն առանձին դէպքերում, այն էլ միայն օպերացիաների համար, վասն որոյ և մանկաբարձութիւնը չէր կարող դեռ ևս յաջողապէս մշակուել: Սորա համար անհրաժեշտ պէտք էին անձնական հետազօտութիւններ, և հիմնաւոր գիտութիւններ ինչպէս կանանց ծննդական գործարանների կանոնաւոր կատարմանց վրա, նոյնպէս և կանոնից դուրս, տարբեր խոտորումների վրա: Եւ ահա պատճառը թէ ինչու ծ ն ն դ ա կ ա ն տ ն ե ր ի, մ ա ն կ ա բ ա ր ձ ա կ ա ն հ ի ւ ա ն դ ա ն ո ց ն ե ր ի (клиники) կարգադրութիւնը մեր գիտութեան պատմութեան զարգացման մէջ ամենանշանաւոր դերն է խաղում: Այդ հիւանդանոցները բացին իրանց դռները բժիշկներին և մանկաբարձուհիներին և հրաւիրեցին նոցա ուսումնասիրելու կանանց ներքին գործարանները, որ մինչև այն ժամանակ անմատչելի էր նոցա հետազօտութեանը: Ամեն տեղ, որտեղ բացին ծննդական տներ, յայտնուեցան նշանաւոր մանկաբարձներ և նոցա շատ տաղանդաւոր հետևողներ: Այն երևոյթը թէ մանկաբարձութիւնը նախ և առաջ ու ամենագեղեցիկ կերպով մշակուեցաւ Ֆրանսիայում՝ սեկնվում է նորանով, որ Ֆրանսիան ամենից առաջ բացեց փարիզում մանկաբարձական հիւանդանոցներ: Անգլիայում և Գերմանիայում էլ մանկաբարձութիւնը մինչև այն ժամանակները անկախ գոյութիւն չունէր և մինչև որ այդ ազգերը չը հիմնեցին իրանց համար սեպհական ծննդական տներ և կլինիկներ, չը սկսեցին իրանց անձնական հետազօտութիւնները և գիտնական եղրակացութիւնները՝ նոքա մինչև այդ ժամանակները Ֆրանսիայի աշակերտներ էին համարվում: Եւ այսպէս ամեն երկրի մանկաբարձներ սկսեցին թափանցել գիտնական խնդիրների մէջ, նոքա էլ արդէն չէին բաւականանում միմիայն գիտողութիւններով, այլ սկսումէին այդ խնդիրները գիտնական քննութեան տակ դցել և յետոյ բացատրել, հիմնուելով գիտութիւնների յառաջադիմութեան վրա: Եւ այս ամենի հետևանքը այն էր, որ մանկաբարձութեան մէջ յայտնուեցան նոր և աւելի ճիշդ երևոյթներ և նպատակաւոր միջոցներ, որոնք յղութեան և ծննդեան ժամանակ ազատում էին մօրը և մանկանը ամեն վտանգներից: Մանկաբարձական ունելիքի (мала, щипцы) գիւտը, մանկան դարձը մօր յարգանդում (поворотъ младенца) կոնքերի անկանոնութեան ժամանակ, տարաժամ ծնունդների գործնական շարժումը և էլի ուրիշ զանազան բժշկական օպերացիաներ հիւանդի մարմնի վրա, որոնք մի և նոյն ժամանակ ազատում են ե ր կ ո ւ կ ե ա ն ք—այն է մ օ ր և մ ա ն կ ա ն կ ե ա ն ք ը և թեթևացնում են ծնունդը, դասում են ծնուցման նպաստը՝ մարդկային բարեսէր գիտութեանց շարքում:

Հին ժամանակներում և մինչև անգամ 200 տարի սորանից առաջ, երբ դժուար ծնունդը ազալի կերպով էր վերջանում, այժմ մանկաբարձները աշխատում են և մեծ հոգատարութիւն են անում մօր և մանկան կեանքին սպառնացող ամեն մի վտանգի առաջն առնել և որքան կարելի է ինքն ծնունդը դիւրացնել:

Բայց պէտք է ասած, որ ամեն ազգ չէ կարողանում օգուտ քաղել մեր գիտութիւնից: կան կանայք մի քանի վայրենի և անկիրթ ազգերի մէջ, որոնք շատ անգամ ծնում են առանց մի կողմնակի օգնութեան և կամ թէ դիմում են բոլորովին անկիրթ տատերի օգնութեանը, ինչպէս յաճախ պատահում է այս Կովկասում, իսկ միւսները ծննդեան ժամանակ կանչում են օգնութիւն մի մասնաւոր կրթութիւն ստացած մանկաբարձ կանանց:

Կան վերջապէս և այնպիսի կանայք, որոնք խսկապէս հասկանում են գիտութեան նշանակութիւնը և ցանկանում են, որ ծնունդը՝ նոցա կեանքի վերին աստիճանի ծանր վճիռը, վերջանայ ամենալաւ պայմաններում, որոնք կարողանան որքան կարելի է ապահովացնել իրանց և մանուկներին յաջողակ ելքով: Եւ իսկ այս նպատակով Եւրօպայի բոլոր տէրութիւնները չքաւոր դասի համար ծննդական տներ շինեցին, որտեղ կանայք ըստ կարելոյն, գտնում են ծնունդը յաջող կերպով աւարտելու համար բոլոր պայմանները: Եւ հէնց այս ծննդական տները, ինչպէս մենք տեսանք, բժիշկների և մանկաբարձների ուսումնարան էին համարվում:

Մինչև այս վերջին ժամանակները Կովկասում ոչ թէ միայն չէր գտնվում ոչ մի ծննդական տուն, բայց և չը կային մեծ թւով կրթուած մանկաբարձ կանայք, իսկ եթէ գտնվում էին մի քանիսներ, այն էլ չէին կարողանում լրացնել բնակիչների, նամանաւանդ չինականների պահանջները:

Եւ այդպէս Կովկասում կանանց մեծ մասը գտնվում է ամենատխուր պայմանների մէջ, նոքա ոչ թէ միայն միջոց չունեն դիմելու բժշկական խորհուրդների իրանց հիւանդութեան մասին յղութեան ժամանակ, այլ մինչև անգամ և այն րօպէներում, երբ իրանց և մանկան կեանքը վերջին թելին է հասնում: Բայց պէտք է ասած, որ երբեմն 5 կամ 10 րոպէն բոլորովին բաւական են մօր և մանկան կեանքը անփախչելի մահից ազատելու համար:

Տեղոյս ծնուցման նպաստից տների չոչափելի պակասութիւնը և մանկաբարձուհիների սակաւութիւն լինելը, յայտնի բան է, տեղիք տուին նորին կայսերական Բարձրութեան Մեծ Իշխանուհի Օլգայ Ֆէօդօրօվնային հոգալ Կովկասեան բնակիչների բարելաւութեան համար, և այստեղ արդէն երկու տարի սորանից առաջ բացուել է մի ծննդական տուն, որը այս օրից հարստանում է նոր առաւելութիւնով և դառնում է միջին կարգի ուսումնարան (институтъ) մանկաբարձներ պատրաստելու համար:

Ձեզ քաջ յայտնի է որ մանկաբարձներին առհասարակ դիւրին չէ ընդունելութիւն ունենալ

միում է ուրեմն Աբաս-Թումանը․․․ Եթէ աւելացնենք այդ գումարի վրա և հանքային ջրերի տարեկան եկամուտը 4000 ր. այն ժամանակ կը դառնայ մի մեծ գումար 10000 րուբլի։

Այժմ ասենք և մի քանի խօսք Աբաս-Թումանի ամառվայ կեանքից։ Հանքային ջրերում լողանալու ժամանակը սկսվում է յունիսի սկզբից և շարունակվում է մասնաւոր մարդկանց համար մինչև օգոստոսի վերջը, իսկ զինւորականների համար նոյեմբերի սկիզբը, նայելով վերջինների թւին։

Արդէն օգոստոսի վերջերում համարեա բոլոր հասարակութիւնը դուրս է գնում Աբաս-Թումանից և այդ ժամանակից սկսվում է, այդպէս անուանեալ, ասիական սէզօնը, որը շարունակվում է, նայելով եղանակին, մինչև նոյեմբերի վերջը։ Այդ ժամանակում Աբաս-Թումանի այցելողները գլխաւորապէս լինում են գիւղացիք, որոնք ազատվելով դաշտային ծանր աշխատութիւնից, ըստ սովորութեան վազում են հանքային ջրերը իրանց Թմրած ոսկորները ուղղելու․․․ Շատերն էլ, չը կամենալով յետ մնալ իրանց պապերից, գալիս են այստեղ միայն քէֆի համար։ Աբաս-Թումանի բնակարանները շինուած են ասիական ձևով և այդ պատճառաւ բնակութեան համար շատ անյարմար են, նամանաւանդ անձրևի ժամանակ երբ բոլոր սենեակները դառնում են բնական դուշ։ Չը նայելով այդ պակասութիւններին, բնակարանների վարձը այնու ամենայնիւ բաւականին բարձր է՝ մի կեղտոտ և խոնաւ սենեակ, որ ունի մի պատուհան և մի դուռն արժէ 40 ր. իսկ մեծ բնակարանների վարձը հասնում է 500 ր.։ Այստեղ կան և հիւրանոցներ, որտեղ կարելի է ունենալ սենեակ, ճաշ, ճաշ և այլն։ Կեանքի ամենահարկաւոր առարկաները Աբաս-Թումանում Թանգ չեն՝ փունտ միսը արժէ 7 կ., լաւ հացը— 4 կ., կարագը—30 կ. վառեակի երկուսը—25 կ. հարիւր ձու—70—80 կ. կաթի մի մեծ բաժակը— 2 կ. և այլն։

Աբաս-Թումանի այցելողներն են վրաց ազգերը (իմէրէլները, մէնգրէլները), հայերի և ռուսների թիւը շատ փոքր է լինում։ Հասարակութեան բաւականութեան համար հանքային ջրերի կառավարութիւնը այցելողները հաշւով ամեն ամառը վարձում է Ախալցխայում գտնվող Ելիսավէտապօլի գնդի (полкъ) երաժշտութիւնը 300 ր.։ Թէպէտ այդ երաժշտութիւնը կրիտիկայից ստոր է, բայց ըստ առանձին «ձուկը չեղած տեղում, խեցգետինն էլ ձուկ է» հասարակութիւնը մեծաւ ուրախութեամբ և մինչև անգամ ճչչութեամբ այցելում է այգին, որտեղ լինում է երաժշտութիւն և պար։

Այս ամառն Թատրոնասէրները տուեցին յօգուտ աղքատանոցի երկու ներկայացումներ ռուսերէն և վրացերէն լեզուներով։ Ռուսերէն լեզուով ներկայացրին՝ „Мой маленькій капризъ", „Наши жены пропали" և „Картинка съ натуры," իսկ վրացերէն լեզուով՝ „Хочу быть княгиней": Թատրոնասէրներից մեծ տպաւորութիւն գործեց հասարակութեան վրա, „Картинка съ натуры" պիեսայում, Մարտինովի դերում պ. բժշկապետ Սկորովը, որին պատկանում է և ներկայացումների խնդրատուն[?]։ Ներկայացումներից գոյացաւ 300 աւելի գումար։ Մի և նոյն բարեգործական նպատակաւ հանքային ջրերի կառավարութիւնը աղքատանոցի օգտին օրը տուաւ պարի երեկոյ, որից գոյացաւ 600 ր. Վերջացնելով մեր նամակը, մենք պէտք է խոստովանենք, որ չենք մոռանալու Աբաս-Թումանում անցրած ուրախ օրերը և անհամբերութեամբ սպասելու ենք նորա վերանորոգութեանը, երբ կրկին բաղդ կունենանք այցելել կովկասի այդ հիանալի ամարանոցը և ծծել նորա անմնան օդը․․․

Գ. Կաճկաճեանց

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Ստացանք «Հաչըւ բարեգործական ընկերութեան հայոց Նոր-Նախիջևանի, վասն 1874 ամի»։ Հաշւից երևում է որ 1874 Թւին ընկերութեան ծախսը եղել է՝ 2101 րուբլ և 54 կոպ., իսկ հանելով ծախսերը մուտքից մնում է յունվարի մինչև 1875 Թւի՝ 20,664 րուբլ և 86 կոպէկ գումարը։ Ընկերութիւնը իր հաշւով պահում է մի քանի չքաւորներ և օժանդակում է քանի մի որբերի և որբորդների ուսմանը։ Ընկերութիւնն ունի 24 հոգաբարձու, 31 մշտնջենաւոր անդամներ, և 236 հասարակ անդամներ։

* *

«Մշակի» խմբագրութիւնը շնորհակալութեամբ ստացաւ Բագուից Ց. Խ. քահանայ Միրզաբէգեանից «Պարտիկ» վերնագրով բանաստեղծութիւնների հաւաքածուի առաջին հատորը.— Բագու, Ն. Մալաֆեանցի տպարան. 1875 Թ.— Գրքի գինը 80 կոպ. է։ Հեռաւոր տեղերից ցանկացողք կարող են դիմել դէպի հեղինակը և կամ պ. Գրիգոր Դիլզարեանցի Թէյի խանութը, Բագուի մէջ։

* *

Թիֆլիսի քաղաքագլուխ իշխան Թումանովը այս օրերս յետ եկաւ Թիֆլիս արտասահմանից։

* *

Մենք սաստիկ ուրախացանք այս օրերս տեսնել հայր Անտոն վ. Թարգմանեանի հետ, որ անցնելով Թիֆլիսով ուղևորվեց դէպի Ս. Էջմիածին։ Հայր Անտոնը Վիէննայի Մխիթարեան միաբանութեան անդամ է և Կ. Պօլսի Խասգիւղի քարոզիչ է։

* *

Հոկտեմբերի 9-ին Թիֆլիսի Թատրոնում տրվեցաւ սիրողների մի Թատրոնական ներկայացումն ռուսերէն լեզուով, բարեգործական նպատակով. խաղացին „Гражданскій Бракъ" պ. Չիրինանեկու[?] կոմեդիան. Բարեգործական նպատակը մեզ անյայտ է։

* *

Շնորհակալութեամբ ստացանք Ռ. Պատկանեանի [illegible] գրքոյկը.— 1875. Թ.— Այդ գրքոյկը [illegible] գինն է 10 կ.

* *

Մեզ խնդրում են յայտնել որ Անդրկովկասեան մանկաբարձական դպրոցում կանանց և երեխաների ընդունելութիւնը լինում է ամեն օր (բացի կիրակի օրերից), առաւօտեան 8 ժամից մինչև 10 ժամ, իսկ չքի կանանց ընդունելութիւնը լինում է որևէ և գիշերվայ ամեն ժամերում. Աղքատ ծննդկան կանայք, ներկայացնելով աղքատութեան մասին վկայագիրը, ընդունւում են ձրի և բժշկւում են ձրիապէս։

* *

Հոկտեմբերի 12-ին, կիրակի օրը Թիֆլիսի երաժշտական ընկերութեան դահլիճի մէջ հայ-Թատրոնական ընկերութիւնը ներկայացրեց յօգուտ պ. Ալավեանցի, «Էլի մէկ զոհ» Գ. Սունդուկեանցի կոմեդիան. Խաղը և ինքն պիեսան կրկին շատ յաջող տպաւորութիւն Թողեց մեզ վրա։

* *

Հոկտեմբերի 12-ին ստացվեցաւ հետևեալ հեռագիրը Մոսկվայից՝ Հոկտեմբերի 11-ին Մոսկվայի Առևտրական փոխատու բանկը (Коммерческій Ссудный банкъ) փակվեցաւ։ Բանկը կանգնեցրեց իր բոլոր վճարումները և նորա տնտեսութիւնը պատճառել են պ. Ստրուսբերգի ձեռնարկութիւնները, որոնց մասնակցում էր բանկը եօթ միլլիոն րուբլի գումարով։

* *

Լսում ենք որ Բագու-Թիֆլիսեան երկաթուղու լինելու գիծը, հարց է զարթեցրել, Թէ որտեղ պէտք է շինվի կայարանը։ Այդ մասին, ասում են կան ներկայացրած մասնագէտներից զանազան պրօէկտներ, որոնցից մինը առաջարկում է տանել Բագուի երկաթուղու գիծը ոչ Թէ մինչև Թիֆլիս, այլ միայն մինչև Հավճալայի կայարանը, աւելի քան տասն վերստ Թիֆլիսից հեռու։ Եթէ այդ պրօէկտը իրագործվի Թիֆլիս քաղաքը, որ մեծ օգուտներ է սպասում Բագուի երկաթուղուց, մեծ վնասներ կը կրէ։ Այդ մասին դարձնում ենք մեր քաղաքային վարչութեան ուշադրութիւնը, որին Թանգ պէտք է լինեն քաղաքիս շահերը։

* *

«Մշակի» ներկայ համարում ուրախութեամբ տպելով պ. Խ. Քալանթարեանի նամակը, յոյս ունենք որ պարոնը չի մերժի տալ բացատրութիւններ մի առ մի փաստերը յայտնելով, Թէ ինչ պատճառով նա չը կարողացաւ դիմանալ Ս. Էջմիածնում։ Որքան և Թող և անձնաւոր լինել մեր հասարակական կարծիքը, այնու ամենայնիւ նրան [illegible] չէ կարելի [illegible] պէտք է վարժեցնել նրան հասարակական հարցերի քննութեան մէջ։

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՍՈՎԸ ՓՈՔՐ-ԱՍԻԱՅՈՒՄ

(„La famine en Asie—Mineure d'apres les données du „Levant Herald" avec une préface de l'éditeur. Constantinople 1875)

[illegible]

Ով որ փոքր ինչ ծանօթութիւն ունի Տաճկաստանի մասին, [illegible] երկրում, որ առատօրէն վարձատրուած է բնութեան պարգևներով, ուր որ ցորենը, չը նայելով երկրագործութեան նահապետական ձևերին, պտղաբերվում է 1-ին 10 կամ մինչև անգամ 12։ Անգլիական լրագիրը բացատրում է այդ հետևեալ երեք գլխաւոր պատճառներով։

ա) Մշակ դասից խլած է նորա վերջին կոպէկը։ Թուրքիայի հարկերը ինքն ըստ ինքեան ծանր չեն, որքան ծանրացնում է նրանց հաւաքելու ձևը. օրինակի համար հարկերը հաւաքելուց աչքի առաջ չեն ունենում տարուայ պտղաբերութիւնը տէրութեան զանազան մասերում. Հարկը պահանջում են մշակից այն ժամանակ, երբ հարկաւոր է սերմացուցորեն գնել, իսկ հարկահանների կամայականութիւնը այն տեղն է հասցրել երկրագործին ու հովւին, որ նոցա հունձը (Թէ ցորենը և Թէ բուրդը) արդէն երեք տարի առաջ են ծախած լինում։ Երկրագործը իւր հողից ուրիշ ոչինչ չի սպասում, եթէ ոչ միայն մի կտոր հաց, որով կարողանայ հասնել մինչև հետևեալ հունձը. իսկ եթէ երկիրը նրան դաւաճանի և չը տայ այն, ինչ որ նա սպասում էր, այն ժամանակը նա իւր բնատիքով ընկնում է Թշուառութեան այնպիսի մի խաւար անդունդի մէջ, ուր չէ Թափանցում ոչ մի յուսոյ ճառագայթ։

բ) Յարակցութեան ճանապարհներ, մանաւանդ ասիական Տաճկաստանում, ամենևին չը կան։ Ահա Թէ ինչ է գրում „Levant Herald"-ի Թղթակիցը Տրապիզօնից՝ „Կ. Պօլսի բոլոր լրագիրները խօսում են միայն այն սովի մասին, որ աւերում է Փոքր Ասիայի հիւսիսային մասը։ Բայց մենք, որ գիտէ հա-

---

ծննդկանների կամ հիւանդ կանանց մօտ՝ նամանաւանդ այստեղ Կովկասում։ Ես էլ չեմ խօսում Անդրկովկասում գտնուած Թուրք բընակիչների վրա, որոնք իրանց օրէնքի զօրութեամբ բժիշկներին չեն մօտ Թողնում վերոյիշեալ դէպքերում, բայց հայ և վրացի կանայքն էլ նոյնպէս մեծ դժուարութիւններով են դիմում մանկաբարձի օգնութեանը։ Եւ անա այս պատճառով դուք, ապագայ մանկաբարձուհիներ, համեմատաբար աւելի մեծ և լայնատարած դաշտ ունէք ձեր գործունէութեան համար, քան Թէ Ռուսաստանի ներքին նահանգների մանկաբարձուհիները։ Բացի դորանից, դուք ոչ Թէ միայն պարտաւոր էք ներգործել ձեր ուղիղ մասնագիտութեան սահմանում, այլ և կրթողական ներգործութիւն ունենալ տեղական հասարակութեան վրա, տարածել նոցա մէջ յղի կանանց, ծննդկանների և մանկանց պահպանելու համար առողջ մտքեր և առ հասարակ տարածել կեանքի պայմանների մասին այնպիսի մտքեր, որոնք կարողանան նպաստել առողջութիւնը պաշտպանելու համար և արմատից հանել հիւանդութեանց պատճառները։

Հէնց նոր էր, որ յիշեցի Թէ մեր կողմում գըտնուած մանկաբարձ տատերը, ինչպէս փորձը ինքը ցոյց է տալիս, ամենևին չեն կարող բաւականութիւն տալ տեղական բնակիչների պահանջներին ինչպէս իրանց փոքր Թւով, նոյնպէս և ուրիշ շատ պատճառներով, նամանաւանդ իրանց ունեցած յարաբերութիւններում շինական բնակիչների հետ։ Եւ այսպէս Թէ շինական, Թէ քաղաքային դասը անծանօԹ լինելով ռուսաց լեզուի հետ՝ կամայ ակամայ դիմում է տատերին, ուրեմն և շատ հասկանալի է, որ շատերի ծնունդը գործվում է տատերի հոգատարութեան տակ։ Բայց մի և նոյն ժամանակ պէտք է ասած, որ ոչ մի քանում այնքան նախապաշարմունքներ, սնապաշտութիւններ և կոպիտ խաբեբայութիւններ չը կան, ինչպէն տատի արուեստի մէջ։ Այսպիսի ինքնաուս տատերի բերած վնասը մեր երկրում աւելի նորանով է բազմանում, որ նոցա բոլոր չարագործութիւնները շատ դէպքերում մնում են գաղտնի։ Կովկասում կան մինչև անգամ այնպիսի ժողովուրդներ (Օսերը և Խեվսուրները), որոնք աշխատում են Թաքցնել ծնունդները իրանց շրջապատողներից, հաւատ ընծայելով այն կարծիքին, Թէ կնոջ որդեծնութիւնը այնքան հեշտ կը վերջանայ, որքան սակաւ կը լինեն այդ բանը իմացողները։ Այսօր ժամանակը չէ մի առ մի զննելու տատերի անմիտ և շատ անգամ ամենակործանիչ գործողութիւնները, որոնց ցաւակցաբար ամեն տեղ կարելի է պատահել,—մենք կը բացատրենք նոցա գործունէութեան վատ կողմերը. մեր հետևեալ դասախօսութիւններում և դուք կը տեսնէք, Թէ մեր տատերը որչափ անհեմն են ներգործում։ Եւ ինչ կարելի է սպասել գիւղական տատերից, որոնք ամենևին չեն երկնչում վատ հետևանքներից, երբ որ Թիֆլիսում էլ արդէն տատերը դիմում են ոտքից սաստիկ քաշ տալու եղանակին այն դէպքերում, երբ ծնունդները ծանրանում են այս կամ այն պատճառից։ Այս ինքնակիրԹները, ծածկելով իրանց տգիտութիւնը զանազան ճարտարութիւններով՝ խաբում են հիւանդ կանանց, Թոյլ են տալիս նոցա հիւանդութիւնները երկարելու, նուազեցնում են նոցա զանազան խոտեղէն դեղօրայքով և ծուխ տալով, կամ Թէ, օրինակ, ոչինչ հասկացողութիւն չունենալով ծննդեան պրօցէսի վրա՝ խանգարում են նորա կանոնաւոր ընԹացքը, ծանրացնում են կամ շտապեցնում ընԹացքը անտեղի և անվայել միջոցներով և այսպիսով շատ անգամ ծնունդը հասցնում են սգալի հետևանքների։ Մենք արդէն էլ չենք խօսում նոցա անգէտ հոգատարութեան մասին նորածին մանուկների վրա, և մանաւանդ երեխանց գլխների սեղմելու վրա, որովհետև այս ամենը ձեզանից իւրաքանչիւրին փոքր ի շատէ յայտնի է։ Այսքանն էլ բաւական է ձեզ, որ համոզուէք Թէ որչափ մեծ վնասներ են բերում մեր տատերը. միւս կողմից նոցա չարագործութիւնները երբեմն այնքան պարզ են երևում, որ մանկաբարձուհիների Թւի բազմանալուն պէս՝ մեր տեղական բնակիչները այլ ևս չեն դիմի նոցա։ Գործը ինքը ցոյց կը տայ և կը համոզէ մեր բնակիչներին, որ այդ տատերը իրանց տգէտ եղանակներով ոչ Թէ օգուտ են բերում մօրը կամ երեխային, այլ և ահագին վնաս։ Ճշմարիտ որ նախապաշարմունքները չլացնում են մեր ժողովրդի աչքերը, իսկ մեր կանայք երբեմն ընդդիմանում են մի որ և է նորաձևութեան, այնպէս որ շատ անգամ մեծ աշխատանք և ջանք պէտք է գործ դնենք, որ նոքա համոզուեն և կատարելապէս հասկանան բժշկութեան այս կամ այն եղանակի վնասները և օգուտները։ Բայց եթէ մի անգամ նոքա կարողանան ականատես համոզուել և ճանաչել ձեր տուած խորհուրդների օգուտները, այն ժամանակ դուք կարող էք վստահանալ, որ մեր ժողովուրդը կատարեալ հաւատ կընծայէ ձեր տուած խորհուրդներին։ Ձեր ուսմունքը աւարտելուց յետոյ՝ յայտնի բան է դուք շատ դէպքերում կը համոզուէք իմ ասած խօսքերիս ճշմարտութեանց մէջ, դուք կը տեսնէք և կը հասկանաք Թէ ծնուցման նպաստիչ գիտութիւնը որչափ ցաւալի դրութեան մէջ է գտնվում մեզանում—Կովկասում և դուք էլ այն ժամանակ, յայտնի բան է, կը հասկանաք ծննդական գիտութեան հիմնաւորապէս ուսանելու կարևորութիւնը և այն օգուտը, որ տալիս են մեզ արդէն կատարելագործուած գիտութեան մէջ պարունակուած կանոնաւոր նպաստիչ եղանակները ծննդեան ժամանակ։ Ֆրանսիացիք, Գերմանացիք և էլի ուրիշ շատ ազգեր պարծենում են շատ նշանաւոր մանկաբարձ կանանցով, որոնց անմահ անունները միշտ կը փշատակուեն գիտութեան մէջ։ Այդ անմահ մանկաբարձուհիներից մի քանիսը, որպիսի են Լաշապէլը, Բուավէնը և միւսները, արդարև գիտութիւնը հարստացրին և ծաղկեցրին իրանց գեղեցիկ հետազօտութիւններով և անխոնջ աշխատանքներով։

Ի հարկէ ամենին էլ վիճակուած չէ այսպիսի փառք ու պատիւ ստանալ, բայց միԹէ պատւի արժանի չեն այն բազմաԹիւ և անխոնջ աշխատակիցները, որոնք պարկեշտ մանկաբարձուհիների անուն կրելով՝ կատարում են իրանց ծանր և բարեգործ պարտականութիւնները։ Մինչդեռ նոքա չեն դադարում իրանց գործունէութիւնից, համապատասխան իրանց գիտութեան աստիճանին, ու մինչ խորը Թափանցում են այն ցանկութեան մէջ, որ ճշմարիտ օգուտ բերեն իրանց օգնութեանը դիմող կարօտեալներին՝—ստանում են հասարակութիւնից մեծ յարգանք, սէր և շնորհակալութիւն։ Այս պատճառով ամեն մի մանկաբարձ կին պէտք է ամենայրութեամբ նայէ իր պարտականութիւնների վրա, որովհետև դոցա կանոնաւոր գործածութիւնից շատ անգամ կախումն են ունենում մօր ու մանկան առողջութիւնը և կեանքը։ Այս ուղղութեամբ ներգործելով՝ ձեզ եԹէ վիճակուած էլ չէ երևելի մանկաբարձուհիներ դառնալ, այնու ամենայնիւ այն երկրի բնակիչները, որոնց մէջ դուք պիտի ներգործէք, պարծանքով կը յիշեն ձեր անունները և պարծանքով էլ կաւանդեն իրանց սերունդներին։

Բժշկապետ Ս. Ց. Անանով

բեան ենք սովատանջ երկրին, հազիւ ենք նկատում այդ. ցորենը այստեղ առատ է.... Մենք տեսնում ենք մեր գետեզրների վերայ դիզուած ցորենի ու սիմինդրի կոյտեր, որոնք բարձվում են ռուս, ֆրանսիական և ուրիշ օտարազգի շոգենաւերի վերայ Ֆրանսիա և Անգլիաստան հասցնելու համար":

„Իսկ երբ մենք այդ նկատում ենք և հարցնում ենք, թէ ինչո՞ւ այդ ցորենը չէ ուղարկվում թշուառ սովյալներին օգնելու համար, մեզ պատասխանում են, թէ ճանապարհների պակասութեան պատճառով հաղորդակցութիւնը շատ երկարատև և անձեռնտու է..."

Կ. Պօլիսը, որ բաժանուած է սովատանջ երկրներից միայն 200 անգ. մղոնով, առնում է առաջին լուրերը սովի գոյութեան մասին միայն այն ժամանակ, երբ բնակիչները բամբակի սերմերն են հացի տեղ ուտում և հարիւրներով մեռնում են սովից: Տաճկաց կառավարութիւնը ոչ միայն չէ աշխատում երկիրը այդ անբնական դրութիւնից հանելու, այլ և արգելք է դնում մասնաւոր ձեռնարկութիւններին. Սուլթանի հպատակների մէջ չը կան այնպիսի դրամատէրեր, որոնք կարողանային յանձն առնել երկաթուղու գծեր անցկացնել երկրի զանազան մասերի մէջ, իսկ օտար դրամագլուխներ ամենևին ներս չէ թողնում կառավարութիւնը: Ճշմարիտ է նա ընդունում է իւրաքանչիւր տարի միլիօններ եւրոպական և մանաւանդ անգլիական կապիտալիստներից, բայց այդ միայն իբրև պարտք, որ առնում է ինքը կառավարութիւնը:

գ) Երրորդ նշանաւոր պատճառը անգլիական լրագիրը գտնում է գաւառական պաշտօնակալների տգիտութեան մէջ: Ընդհանրապէս և տգէտ կառավարիչների վնասակար ազդեցութիւնը պարզ կարելի է տեսնել հետևեալ իրողութիւնից. Գ․այսերիում մի քանի վաճառականներ, նախազգալով սովի մերձաւորութիւնը, բերել էին տուել մեծ քանակութեամբ ցորեն, և առ ժամանակ պահում էին, որ յետոյ ծախեն համեմատաբար աւելի թանկ գնով. տեղային վարչութիւնը ստիպում է նրանց բաց անել ամբարները և ծախել ցորենը սովորական գնով: Կառավարիչը, ՚ի հարկէ, այնքան զարգացած չէ լինում, որ հասկանայ, թէ տնտեսութիւնն էլ ունի իւր անողոքելի օրէնքները, որոնց դէմ մեղանչելը չէ կարող անպատիժ անցկենալ. այդ կարգադրութիւնը, ճշմարիտ է, առ ժամանակ բաւականութիւն է տալիս ժողովրդին, բայց այդ շատ թանկ է նստում, որովհետև բերած ցորենը շուտով սպառվում է, իսկ վաճառականները այդ փորձից խրատուած լինելով, էլ չեն կամենում նորից իւրեանց դրամագլուխը վտանգի ատակ դնել: Այդպէս, Գ․այսերիի կառավարիչը ինքը իւր ձեռքով բացում է դռները սովի առջևը: Գաւառապետներից շատերը ծածկում էին իւրեանց դրութիւնը, աշխատում էին սխալ տեղեկութիւններ տալ բ. Դրանը և միշտ ժողովրդի դրութիւնը ցոյց տալ աւելի լաւ, քան թէ էր և այդպէս ոչ միայն իրանք չէին կռուում ընդհանուր չարիքի դէմ, այլ և ուրիշ-

ներին էլ չէին թողնում: Մի երջանիկ բացառութիւն է ներկայացնում Անգօրայի նահանգապետը [illegible] փաշան, որ շուտով [illegible] իւր նահանգի դրութիւնը և աշխատեց բոլոր իւր կարողութեամբ անել [illegible] թեթևացնելու համար:

Թէ այս և թէ այդ պատճառներով սովը [illegible] Անգօրա 47 [illegible] և 48 [illegible] 93 [illegible] 278 [illegible] 50,000 [illegible] 3,000 [illegible] Տաճկաստանի [illegible]

[illegible] 500 լիրա 1), [illegible] 6,000 [illegible] 1,000 [illegible] 3,000 [illegible] 2,870 [illegible]

[illegible] յօգնութիւն կարօտելոց: Ցանկալի էր, որ այդ սէրը բաժանուած ազգակիցների մէջ միշտ վառ մնար և լինէր փոխադարձ, այդ կը լինէր ամենազօրաւոր ազգի միութեան պահպանելուն.

1) Անգլիական լիրը հաւասար է Ռուսաց 6½ ռ. արծաթի.

2) Այս [illegible]

ամենայնիւ նոքա բոլորն էլ միայն մի կաթիլ էին ծովի մէջ: Ամբողջ տարի էր, որ սովը տիրում էր երկրին, իսկ մասնաւոր նուիրատուութիւնները հետզհետէ նուազում էին: Պ. Թօմսոնի կազմած մասնաժողովը գանգատվում էր, թէ շուտով ստիպուած կը լինի դադարեցնել իւր օժանդակութիւնները միջոցների սպառուելու պատճառով: Այն ինչ դեռ շատ բան կար անելու: Անգօրայի կառավարչի տուած պաշտօնական հաշուից երևում է, որ մինչև յաջորդ տարուայ հունձը հարկաւոր էր 500 հազար քիլէ ցորեն, որ ժողովուրդը սովից չը մեռնի: Այդ բաւական չէր, որպէս զի սովը չը կրկնուէր և միւս տարին, հարկաւոր էր երկիրը մշակել և սերմանել, իսկ հողի մշակութեան գլխաւոր գործիչները՝ եզները կոտորուած էին միւս ընտանի կենդանիների հետ, երկրագործական մեքենայքը վաճառուած կամ իբրև վառելիք այրուած էին. հարկաւոր էր ամենապակասը 3,000 լուծ եզ բաժանել գիւղացւոց, հողագործական մեքենայք ճարել նոցա համար: Հազարաւոր ընտանիքներ մնացել էին առանց ձմեռուայ հագուստի, վերջապէս, միայն ցամաք հացով անհնարին էր ամբողջ տարի կերակրուել. հարկաւոր էր և փոքր ինչ աւելի սննդարար նիւթեր ևս բաժանել հացի հետ: Այդ բոլորը լրագրի հաշուելովը կը նստէր 250,000 լիրա: Մարդասիրութիւնը որքան և ընդարձակ լինէր, երբեք չէր կարող այդպիսի մի գումար սարքել: Դորա համար հարկաւոր էր արմատական միջոցներ մտածել: Մասնաւոր ուժերից բարձր լինելով, այդ հնարաւոր էր միայն կառավարութեան համար: Առաջարկելով այդ կառավարութեանը, լրագիրը շատ հիմնաւորապէս նկատում է թէ կառավարութիւնն էլ ոչ թէ պիտի բախշէ այդ գումարը ժողովրդին, այլ դորա փոխարէն օգուտ քաղէ նորա ուժերից, պարապեցնելով նորան մի հասարակական աշխատանքով: Ամենայարմար աշխատանքը համարում է երկաթուղու մի գիծ բանալ Անգօրայից մինչև Իսմիթ և Իսմիթից մինչև Գ․այսերի. դորանով մի կողմից չէին կորչիլ այն բազմաթիւ անտեսական ուժերը, որոնք թափվում էին Կ. Պօլիս և ուրիշ մեծ քաղաքներ մի կտոր հացի համար աշխատանք որոնելու, միւս կողմից, եթէ սովը շարունակուէր և յաջորդ տարին, շինուած երկաթուղին կը լինէր ամենալաւ զէնքը նորա դէմ պատերազմելու: Ցոյց տալու համար, թէ որքան գործնական էր այդ խորհուրդը, լրագիրը օրինակ է բերում Հնդկաստանի սովը: Այստեղ բնակիչների խըտութեան պատճառով դժուարութիւնները աւելի մեծ էին: Բայց հենց սկզբում անգլիական ազատ մամուլը բացարձակ ասեց, թէ կառավարութիւնը պատասխանատու է ամէն մի մարդու համար, որ կը մեռնէր սովից, և կառավարութիւնը այնպիսի եռանդով ձեռք առեց գործին, որ այն բազմամարդ երկրում միայն 50 հոգի սովամահ եղաւ: Այդ դէպքում անգլիական կառավարութեան գործունէութիւնը ոչ այլ ինչ էր, եթէ ոչ թոյլերին և տկարներին կերակրել ձրի, իսկ առողջներին և գօրեղներին պարապեցնել հասարակական աշխատանքով: Անգլիական լրագիրը խոստանում է, որ երբ կառավարութիւնը այդ կատարած կը լինէ, ինքն էլ կը շարունակէ թէ իւր յօդուածներով և թէ ուրիշ միջոցներով շարժել բարեսիրտ մարդոց գութը և յորդորել նրանց աջակից լինել պետութեանը սորա սկսած մեծ գործի մէջ, որովհետև որքան և հզօր լինէր պետութեան ձեռքը, որքան և բազմակողմանի լինէին նորա գործ դրած միջոցները, նա չէր կարող բաւականութիւն տալ սովատանջների բոլոր պէտքերին և մարդասիրութեան համար բաց կը մնար դարձեալ մի լայն ասպարէզ գործելու:

Ռ. Դուռը, յիրաւի, կազմեց մի մասնաժողով, սովի իսկական պատճառները քննելու և նորան ոչնչացնելու համար հնարներ մտածելու, բայց թէ ինչ եղաւ այդ մասնաժողովի գործունէութեան հետևանքը, այդ չէ յայտնում գրքոյկը, որովհետև այդ միջոցին վերջանում է նորա տպագրութիւնը: Վերջին նամակները, որ բերած են նորա մէջ, „Levant Herald" լրագրից, վերաբերում են 1875 թւի յունվար ամսի վերջին: Նոքա ցոյց են տալիս, որ այդ միջոցին սովը դեռ ևս շարունակվում էր և ապագան շատ կասկածելի էր:

Այժմ, երբ այլ ևս ոչինչ չի լսվում Փոքր-Ասիայի սովի մասին, պէտք է կարծել, թէ նուազել է սորա զոհերի թիւը, բայց գրքոյկի վերջում բերած սարսափելի թւերը, որոնցից մենք մասամբ օգուտ քաղեցինք անցեալ յօդուածում, ցոյց են տալիս, թէ դեռ երկար ժամանակ կը զգայ Տաճկաստանը այդ ծանր վէրքը. և եթէ ցրուած գաղթականներից մի մասը վերադառնայ հայրենիքը, երկար ժամանակ և անընդհատ օգնութիւն հարկաւոր կը լինի, մինչև որ նա կարողանայ վերականգնել իւր աւերակ խրճիթները, լրացնէ կոտորուած կենդանիքի թիւը, մի խօսքով հանի իւր առաջուայ, թէև աննախանձելի անտեսական դրութեանը, մի կողմ թողնելով իւրաքանչիւր ընտանիքի տխուր յիշողութիւնը իւր սովամահ եղած անդամների մասին, որոնց նա կորցրել է անդառնալի:

Դոնէ այդ աղետալի երևոյթը մի դաս լինէր բ. Դրան համար և ստիպէր նորան հիմնաւոր վերանորոգութիւններ անել կառավարութեան եղանակի մէջ:—

Ս. Պետերբ. հոկտ. 3. Ն. Լ.

ԽԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ

«Մասիս» լրագիրը արտատպելով «Մշակից» կօջօրի մէջ պ. Ալէքսանդր Լազարեան Թ ա յ ի ր օ վ ի ց շինած հայոց եկեղեցու մասին նկատողութիւնը, աւելացնում է՝ «Թիֆլիսի «Մշակ» շաբաթաթերթին մէջ հրատարակված խրողութիւնն ամեն ազգասէր հայոց ցաւ և միանգամայն զայրոյթ պատճառելու արժանի է. Օտարասիրութիւնը մինչև մեր եկեղեցեաց արձանագրութիւններուն մէջ օտար լեզու մտցնելու փորձողութեան կրնայ եղեր հասնիլ»

ՏԵՂԵԿԱՑՈՅՑ

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐԻ 16.

ԹԻՖԼԻՍԻ ՎԱՃԱՌԱՆՈՑ (Հոկտեմբերի 15-ին)

	Ր.	Կ.
Ոսկին (պօլուիմպերիալ).	5	90
Բամբակ Երևանու.	—	—
„ Ամերիկայի սերմից	—	—
Բուրդը Թուշի	6	50
Թարաքամի	5	50
Շաքարը ռուսի (բրօցկու)	7	80
„ միւս տեսակը	7	45
„ զազրան, տրանգիտ	4	50
„ մաքուր վճարած	7	50
Շաքարաւազը Ռուսի	6	40
Դանվա Լիմանի լաւը	17	19
„ Մօկօ չատ լաւը	18	50
„ Մարտինկօի ցածր	13	—
Ալիւրը Երևանի	1	—
Ալիւրը Գեանջու հասարակ	1	—
„ Շորագեալու	1	5
Գարին	—	55
Մոմ	10	40
Փոխանակագիր Պօլսի	6	55
„ Գալըբէժի	4	40
Լոնդոնի կուրսը (Օդեսայի վերայ) 1 լիրան արժէ.	7	26
Մարսէլ և փարիզ 340½ Ֆր. արժէ	100	

ՀՈՒԱԳԻՐ

	Ր.	Կ.
Կովկասի և Անդրկովկասի զըլխաւոր քաղաքները.	1	
Նոր-Նախիջևան.	1	
Մօսկվայ, Ս. Պետերբուրգ. Նիժնի-Նովգորոդ	2	
Աւստրիա	2	75
Անգլիա.	3	75
Գերմանիա.	2	63
Թիւրքիա	3	
Ֆրանսիա	3	50

ՆԱՒԵՐ (Շրջական գիծ)

Օդէսայից փոթի (ամառը) հինգշաբթի ժամը 2-ին կէս օրից յետոյ. փոթիից Օդէսա կիրակի 6 ժամին կէս օրից յետոյ. Օդէսայից փոթի (ձմեռը) հինգշաբթի 3 ժամին. փոթիից Օդէսա հինգշաբթի առաւօտեան. փոթիից Կ. Պօլիս երկուշաբթի առաւօտները. Կ. Պօլսից փոթի կիրակի առաւօտները.

(Ուղղակի գիծ)

Օդէսայից փոթի երկուշաբթի 3 ժամ. կէսօրի. փոթիից Օդէսա Շաբաթ 8 ժամ. առաւօտ.

ՓՕԹԻ-ԹԻՖԼԻՍԵԱՆ ԵՐԿԱԹՈՒՂԻ

Թիֆլիսից մինչև փօթի (ճանապարհորդների գնացքը) 9 ժամին 36 րոպէ առաւօտեան. Մինչև Միխայլօվօ (խառն գնացքը) երեկոյեան 4 ժամ. 54 րոպէ.

	առաւօտ.	երեկոյեան
Թիֆլիսից	9. 36	4. 54
Գօրի.	12. 32	9. 11
Միխայլօվօ	2. 15	11. 25
Քութայիս	8. 33	
փօթի.	11. 44	

	առաւօտ.	
փօթիից	8. 40	
Քութայիս	11. 59	
Միխայլօվօ.	5. 56	1. 06
Գօրի.	7. 33	3. 36
Թիֆլիս.	10. 16	7. 24

Թիֆլիս գալիս է ճանապարհորդների գնացքը երեկոյեան 10 ժամին 49 րոպէ.

Տեղերի գինը՝ Թիֆլիսից

	I կլաս.	II կլ.	III կլ.
Մցխէթ.	90	68	38
Գօրի.	3. 20	2. 40	1. 33
Սուրամ.	5. 22	3. 92	2, 18
Քութայիս	9.	6. 75	3. 75
փօթի	13. 1	9. 75	5. 42

ՓՕՍՏ

Ընդունում է

Ռուսաստան և Եւրօպա ամեն օր, բացի կիրակի.

Երկուշաբթի

Երևան (Ջուլֆ, Պարսկաստան) Օզուրգէթ, Ախալցխայ, Բէլի Կլիւչ, Բագուի և Գանձակի նահանգ (ծանր փօստ).

Երեքշաբթի

Սև և Ազօվ ծովի ռուս նաւահանգիստներ (ձմեռը) Բագուի և Գանձակի նահանգներ (թեթև փօստ). Նուխի (Ցարսկի կօլօդցի, Զաքաթալ, Սղնախ, Թէլաւ, Լագօդեխ) թեթև փօստ.

Չորեքշաբթի

Երևան, (Ջուլֆ, Ալէքսանդրապօլ, Նոր-Բայազեդ) Զուգդիդ.

Հինգշաբթի

Սև և Միջերկրական ծովի տաճկաց նաւահանգիստներ.

Ուրբաթ

Երևան (Ջուլֆ, Պարսկաստան, Ալէքսանդրապօլ) Օզուրգէթ, Ախալցխա, Բէլի Կլիւչ, Սև և Ազօվ ծովի ռուս նաւահանգիստներ, (ամառը), Բագուի և Գանձակի նահանգները (թեթև փօստ).

Շաբաթ

Նուխի, (Ցարսկ. կօլօդ. Զաքաթ. Սղն., Թէլաւ).

Փօթի-Թիֆլիսեան երկաթուղու կէտեր ամեն օր, բացի կիրակի.

ՆԱՄԱԿՆԵՐ

	կօպ.
Բաց նամակը արժէ.	4
Ռուսաստան նամակը	8
Գերմանիա, Աւստրիա	8
Ֆրանսիա.	13
Անգլիա	8
Շվէյցարիա.	8
Թուրքիա (Կ. Պօլիս	20
Թիւրքիա (ցամաք)	20
Իտալիա	8
Ամէրիկա	28
Պարսկաստան	10
Հնդկաստան	70
Եգիպտոս	27

ՓՕՍՏԻ ԿԱՌԲԵՐ

Թիֆլիսից Վլադիկավկաս ամեն օր, երկու անգամ օրը.

Թիֆլիսից Պեատիգօրսկ, և Ստավրապօլ հինգշաբթի և շաբաթ օրերը 6 ժամին առաւօտեան.

ԹԻՖԼԻՍ. 1875.

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳԻ ԲՈՐՍԱ (Հոկտեմբերի 4-ին)

Լօնդօն մի րուբլ արժէ 32½ պէնս (փոխանակ 40 պէնս). Փարիզ մի րուբլ արժէ 341½ սանտիմ (փոխանակ 400 սանտիմ).

Առաջին 5% փոխառութեան տոմսակ	234
Երկրորդ	226
5% բանկի տոմս. 1 շրջանի	99½
„ „ „ 2 „	99½
„ „ „ 3 „	—
5% ռէնտա	103
Ազօվ-Դօնի բանկի ակցիաներ.	190
Օդէսայի Առևտր. բանկի ակցիաներ.	193
Ս. Պետերբուրգի քաղաքային կրեդիտի ընկերութ. օբլիգացիաներ	92¼

«ՄՇԱԿԻ» ՊԱՏԱՍԽԱՆՆԵՐ

—Խ ե ճ ի ց. Պ. Դ. Հինգ րուբլ ստացանք «Մշակի» եկող 1876 թւի վճարը և կը շարունակենք ուղարկել ձեզ յունվարից.

—Թ ի ֆ լ ի ս. Օրիորդ Ն... Ստացանք յօդվածը և կաշխատենք տպել. Մենք կարծում ենք մեծ պատիւ է նրանց համար ս ա ր դ ի հետ նրանց համեմատելու...

Дозволено цензурою 15 Октября 1875 г. Тифлисъ Типографія Меликова Խմբագիր—հրատարակող ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ